

Üna piuniera chi’d es ida in schmanchaunza

Cun l’ouvra «Fruonzla» d’eira Clementina Gilly (1858–1942) dal 1926 la prüma duonna chi ho publicho ün cudesch in rumauntsch. La poetessa e piuniera dal muvimaint feminist da sieu temp es morta hoz avaunt 80 ans. In seguit e’la ida in schmanchaunza, ma ün nouv cudesch la dess darcho mner inavous illa memüergia collectiva.

MARTIN CAMICHEL/FMR

«Clementina Gilly moura als 21 november 1942 a las 10.30 a Zuoz ed uschè taschan sieus pleds in quist di fraid d’utuon, düraunt cha’l sulagl splendura in sieu üert.» Cun quist citat, d’ün artichel dad *Edith Prescott*, ho *Rico Valär* bivgnianto in sanda passa da la commemoraziun per Clementina Gilly. Passa 40 persunas sun seguidas a l’invid e vulaivan gnir a savair dapü da la poetessa zuozingra main cuntschainta. La seletta illa chesa da scoula da Zuoz d’eira quasi plaina ed i’l ram da la commemoraziun es eir gnieu preschanto il nouv cudesch «Clementina Gilly: Traunter di e not».

Quista nouva ediziun es gnida procureda e commentada da Rico Valär, professor da rumauntsch a l’Universited Turich, in collavuraziun cun *Annetta Ganzoni*, collavuratura scientifica a l’Archiv litterar svizzer, ed *Edith Prescott*, chi ho marido ün descendent da la sour da Clementina Gilly. «Clementina Gilly: Traunter di e not» es üna tscherna da poesias, essais e raquints tradüts da l’autura zuozingra.

Poetessa, traductura, schurnalista e publicista

Clementina Gilly es naschida in üna famiglia da randulins e’ls Gillys vaivan affers a Modena. Dal 1875 es tuot la famiglia turneda a Zuoz, inua cha Clementina Gilly ho passanto tuot sia vita. Ella nu s’ho mê marideda e nu vaiva neir üngüns iffaunts. Pür a partir da 50 ans ho ella cumanzo a s’ingascher per la litteratura e la cultura rumauntscha scu poetessa, traductura, schurnalista e publicista. «Da sieu temp – ed eir our da la perspectiva odierna – es Clementina Gilly üna poetessa singulera. Na be per l’Engiadina, dimpersè per tuot la Ruman-tschia», ho dit Rico Valär.

«Fruonzla», Clio ed Annemarie Schwarzenbach

Cun «Fruonzla» ho la poetessa Clementina Gilly publicho dal 1926 il prüm cudesch rumauntsch scu duonna. Clementina Gilly s’ho però eir missa aint per la pusiziun e scolaziun da las mattas in Engiadin’Ota e vela scu pioniera dal muvimaint feminist da sieu temp. Da fatta la cuntschainta autura e fotografa Anne-

I’l ram d’üna commemoraziun per il 80^{avel} di da mort da Clementina Gilly ho Rico Valär preschanto il nouv cudesch «Clementina Gilly: Traunter di e not».

FOTOS MAYK WENDT

Clementina Gilly – fotografada dad Annemarie Schwarzenbach l’an 1938 – davaunt sia chesa.

Rico Valär, Annetta Ganzoni ed Edith Prescott preschaintan üna tscherna da texts da Gilly.

marie Schwarzenbach es gnida a Zuoz ed ho fat üna documentaziun da Clementina Gilly l’an 1938. Düraunt sia vita ed eir zieva ch’ella es morta ho que do divers rapports da Clementina Gilly in diversa pressa. Ma i’ls 80 ans daspö sia mort e’la ida ün pô in schmanchaunza. A persunas, chi sun idas a Zuoz illa scoula prima-

ra, pudess Clementina Gilly listess esser cuntschainta – e que sainza vulair. Sülla tuor da la scoula as rechatta nempe ün versin, güst dasper il purtret dal Sench Georg chi coppa ün dragun: «Per il bön/sforz cumön/ed al mel/cuolp mortel». Firmo es il versin cun Clio, il pseudonim da Clementina Gilly.

Our da la «not da la schmanchaunza»

Eir scha Rico Valär es creschieu sü a Zuoz, nu’l d’eira la poetessa Clementina Gilly taunt cuntschainta. In ün’intervista cun la FMR ho’l quinto cur ch’el la ho scuviert ed eir davart motivs pussibels perche ch’ella es ida in schmanchaunza.

MARTIN CAMICHEL/FMR

FMR: El ho manzuno düraunt Sia preschantaziun cha Clementina Gilly saja ida a perder illa «not da la schmanchaunza» e ch’el la vuless darcho mner i’l «di da la memoria collectiva». Cura d’eira alura Sieu prüm contact cun la poetessa?

Rico Valär: Ma sper il versin sülla chesa da scoula da Zuoz – il quel ella ho scrit e publicho suot il pseudonim Clio – d’eira il prüm contact düraunt ils cuors da rumauntsch da sted da la Chesa Planta. Eau nu m’algord pü precis da che an cha que es sto, ma lo vainsa organiso üna spassageda poetica tres Zuoz. Per quella spassageda vainsa tschernieu diversas poesias d’auturas e d’autuors zuozinghers ed essans ieus tar lur chesas a preler las poesias. Lo am e’la darcho inscuntreda ed eau vulaiva zieva gnir a savair che cha que do tuot dad ella. In seguit d’heja chatto ün artichel illas Annalas da Domenica Messmer e lo d’he scuviert las poesias. Uschè ho cumanzo tuot l’interess per Clementina Gilly.

Clementina Gilly d’eira la prüma duonna chi ho publicho ün cudesch rumauntsch. Che significhescha que per El scu Zuozingher?

Eau d’eira già adüna collio cun poets zuozinghers e m’he già adüna interesse per

quels. Uschè m’ho Artur Caflisch già interessado düraunt la scoula. Il fat il pü bel davart Clementina Gilly es ch’ella es üna poetessa chi’d es ida in schmanchaunza – ma cun la distanza dal temp as bada uossa quauant actuela, quauant importanta e quauant interessanta ch’ella es. Eir scha que ho già do duonnas rumauntschas – scu per exaïmpel a Julia Braun Brunies – chi haun scrit pü bod poesias illa giazetta cu Clementina Gilly, es ella la prüma duonna chi ho publicho ün cudesch. E que’s po sgürischem dir ch’ella d’eira la prüma duonna rumauntscha chi ho gieu ün tschert renom scu autura.

El ho lavuro a Turich, Annetta Ganzoni a Berna ed Edith Prescott in Canada. Quauant lönch es que ieu a metter insembel l’ouvra?

Normelmaing as fo ediziuns e reediziuns da poets e poetessas già cuntschaints. Cun Clementina Gilly vainsa gieu l’ocasiun da fer ün nouv cudesch da qualchün chi’d es ieu in schmanchaunza, que d’eira fich bel. La pü granda lavur d’eira da ramasser insomma tuot il materiel chi’d es intuorn. Alura as vaiva da ler quel, da’l selezziuner e zieva digitaliser que che cha’s vulaiva druver pel cudesch. Uschè as vaiva alura üna vouta üna part da l’ouvra. Ma que as vaiva eir da ler e selezziuner ils documaints persunels, ils dia-

ris, las correspondenzas ed eir las fotografias. Ed a la fin d’eira alura auncha la creaziun dal cudesch scu tel. Tuot in tuot varonsa gieu var duos ans.

Adonta sia rolla da piuniera e sia renomin es Clementina Gilly ida in schmanchaunza zieva sia mort dal 1942. Che sun tenor El ils motivs ch’ella nun es pü illa memüergia collectiva?

Eau pens cha que ho gieu da che fer cul fat ch’ella d’eira üna duonna e ch’ella ho publicho suot ün pseudonim. I’l canon litterar da tuot las litteraturas europeicas sun las duonnas suvenz idas a perder. Impü ho ella publicho per granda part in giazettas, revistas e lös chi d’iran zieva la mort difficilmaing accessibels – materiel ch’üngün nun ho neir ramasso. Ün ulteriur motiv saro ch’ella d’eira üna poetessa aunz las duos guerras mundielas. Zieva la Seguonda Guerra mundiela s’ho gieu üna nouva generaziun da poets e poetessas e quels haun gieu nouvs interess e novas tematicas. Uschè cha la generaziun da Clementina Gilly nun es pü steda uschè actuela. Ma eau craj listess ch’üna Luisa Famos u eir üna Irma Klainguti – scu poetessas da generaziuns pü giuvnas – d’iran influenzadas dal fat cha que daiva eir aunz ellas poetessas rumauntschas predschedas ed arcugnuschidas.

VALSOT

Radunanza ha approvà la revisiun da la planisaziun

La radunanza cumünala da Valsot ha approvà il venderdi la revisiun totala da la planisaziun cumünala. Da discutir ha impustüt dat la fabrica d’ün parkegi illa fracziun da Ramosch. Daspö la fusiun da Ramosch e Tschlin avant 10 ons nun exista ingüna led-scha da fabrica cumünaivla. Perquai es la revisiun totala statta necessaria. Sco prossem pass ha la regenza grischuna da dar seis acconsentimaint a quista revisiun. (rtr/fmr)

SAMEDAN

L’hotel Terminus güsta dasper la staziun da Samedan es gnieu vendieu a la Banca Raiffeisen Engiadina Val Müstair.

FOTO RTR

La Banca Raiffeisen cumpra l’hotel Terminus

La Banca Raiffeisen Engiadina Val Müstair ho cumpro l’hotel Terminus e realisescha lo üna nouva filiela da banca.

Daspö 22 ans as rechatta la filiela da la banca Raiffeisen i’l center da la vschinauncha da Samedan. Il local es però pitschen e stret – e la banca es fittadina da quel local. Perque nun hegia la Banca Raiffeisen Engiadina Val Müstair stüdgio duos voutas cur ch’ella es gnida a savair cha l’hotel Terminus güst dasper la staziun da Samedan es vnel. Que ho *Thomas Malgiaritta*, directur da la Banca Raiffeisen Engiadina Val Müstair dit invers RTR.

Cha cler saja intaunt cha’s vuless realiser üna nouva filiela bancaria in l’edifizi. Tuot il rest saja auncha aviert. Scu prossem vegna fundada üna gruppa da lavur chi gnaregia ad elavurer ün projet. Fin in settember 2023 restan l’hotel ed il restaurant però auncha avierts. (rtr/fmr)

ENGIADIN’OTA

Arresto sprayer e leder

In Engiadin’Ota ho la pulizia sclerieu püs delicts, scriva la Polizia chantunala in üna comunicaziun. Daspö l’october 2021 ho que do a Puntraschna, a Samedan ed a San Murezzan adüna darcho polluziuns vi d’ogets ed invöls da vapuriseders da spray. Uossa ho la pulizia arresto ün hom da 42 ans. Il Tudas-ch ho lascho valair d’avair invulo vapuriseders da spray e d’avair fat in tuot 28 graffitis vi d’edifizis e cumposiziuns da tren. Il dan materiel munta a püs 10 000 francs. (rtr/fmr)

REFURMO ENGIADIN’OTA

Lucian Schucan dess surpiglier il presidi

Lucian Schucan da Zuoz dess surpiglier l’uffizi da president da *Gian Clalüna*. Quel vaiva surpiglio l’incumbenza avaunt ün an zieva cha *Gian Duri Ratti* vaiva demischiuno. L’elecziun ho lö in mardi, ils 22 november a Zuoz. Sper ün nouv president sun eir d’occupar trais sezs illa suprastanza. Ün post d’eira vacant daspö la fin 2021 e duos commembers haun demischiuno. La cumischiun da recrutaziun propona a *Monika Urech*, *Susanna Schild* e *Michael Pfäffli*. Aita *Bivetti* e *Marius Hauenstein* as mettan a disposiziun per la reelecziun. (rtr/fmr)

Lucian Schucan da Zuoz dess gnir nouv president da la raspeda evangelica.